

SLÄKTHISTORISKA STUDIER

Genealogiska Föreningen | The Genealogical Society of Sweden

Släkthistoriska Studier 2026:104

Biografi över trädgårdsmästare Oscar Welanders (1873–1954)

Från analog dokumentation till digital reproduktion

Gunilla Ramstedt, *Genealogiska Föreningen*

epost: <gunilla.ramstedt@telia.com>

 <0009-0005-0765-0692>

Publicerad den 14 september 2026

DOI: 10.55797/shs.2026.104 och ISSN 2004-3910

Öppen tillgång genom en Creative Commons CC BY 4.0 licens.

Copyright på artikeln tillhör författaren.

Publicerad på Kungliga Bibliotekets OJS-plattform publicera.kb.se.

Citera artikeln (exempel): Ramstedt Gunilla, 2026, »Biografi över trädgårdsmästare Oscar Welanders (1873–1954). Från analog dokumentation till digital reproduktion«, *Släkthistoriska Studier* 2026:104, DOI 10.55797/shs.2026.104.

Släkthistoriska Studier publiceras av Genealogiska Föreningen (org. nr. 802001-19643), Löfströms Allé 7, Sundbyberg. Kontakt: shs@genealogi.net.

Biografi över trädgårdsmästare Oscar Welanders (1873–1954)

Från analog dokumentation till digital reproduktion

Gunilla Ramstedt

Genealogiska Föreningen

Publicerad den 14 september 2026

När en vän till mig för en tid sedan presenterade ett antal kartonger med handlingar som familjen hade sparat efter Oscar Welanders född 1873, så väcktes både min släktforskarinstinkt och min nyfikenhet över denne trädgårdsmästare. Det var en fascinerande och imponerande samling med handlingar som hans ättlingar hade lyckats bevara. I kartongerna låg bland annat beskrivningar av jordmånens beskaffenhet och lämplighet för olika växtarter, anteckningsböcker med titlarna, huvudbok, kassabok, memorial och iakttagelser. Betygshandlingar samt detaljerade skisser över Stockholms stads trädgårdar. Den äldsta handlingen var daterad för 135 år sedan.

Studien syftar till att ge en reflektion över och inspiration till bevarandet av material som historiska källor. Trots att studien saknar en traditionell problemformulering i släktforsksammanhang, är förhoppningen att den ska bidra med ett annorlunda perspektiv till släktforskningen och kanske även ge läsaren någon ny källa.¹

DEN HÄR ARTIKELN ÄR EN BIOGRAFI över trädgårdsmästare Oscar Welanders och hans långa utbildnings- och yrkesresa från sent 1800-tal fram till mitten av 1900-talet. Den kan läsas som ett historiskt curriculum vitae, ett yrkesliv som sannolikt tog sin början redan 1886, när Oscar var 13 år gammal.

Artikeln lägger särskild tonvikt vid fotografiskt material och andra dokument som ännu finns bevarade, en typ av materiell dokumentation som ofta går förlorad med tiden.

Före fotografins genombrott kunde de mer välbeställda personerna porträttera landskap och människor i oljemålningar, avsedda att förmedla identitet, tillhörighet och minnen. Under 1800-talet etablerades fotografering som en ny dokumentationsform vilket öppnade upp tillgängligheten för en bredare allmänhet. På 2000-talet har fotografering övergått till att i stor utsträckning tas med digital- eller mobilkamera, och de flesta av dessa bilder lagras

¹ Ett stort tack till Rolf och Solveig Welanders som generöst har bidragit med historiska handlingar.

digitalt, antingen lokalt på en dator eller i någon molnbaserad tjänst. Därmed kan förgänglighet bli ett centralt tema i nutid, då denna kvarlåtenskap förmodligen både blir bortglömd och oåtkomlig.

Syftet med studien är att rekonstruera och dokumentera Oscar Welanders 14 år långa lärlingsbaserade utbildningsväg samt de efterföljande yrkesverksamma åren som färdigutbildad trädgårdsmästare kring sekelskiftet 1900.² Det är också ett försök att visualisera hans resa inom trädgårdsyrket genom att sammanföra bilder från hans olika arbetsplatser med släktens bevarade handlingar.

Oscars yrkesval fick till följd att han flyttade flera gånger, både under lärlingstiden och senare i karriären. Genom systematisk granskning av kyrkoarkiv, folkbokföring, samtida pressnotiser och bevarat material går det att följa hans liv och passion för trädgården. Är det möjligt att få mer kännedom om Oscar Welanders karriär, karaktärsdrag och om familjens levnadsförhållanden via dessa handlingar?

Att bli trädgårdsmästare

När Oscar Welanders började sin bana inom trädgårdsyrket i slutet av 1800-talet, var utbildningen inriktad på att förmedla praktisk erfarenhet och kunskap med fokus på odling av grönsaker, frukt, blommor och prydnadsväxter i de större trädgårdarna.³ Det fanns några få trädgårdsskolor, ofta kopplade till slott, herrgårdar eller botaniska trädgårdar. Lärlings-system gällde och man arbetade hos erfarna trädgårdsmästare för att lära sig genom praktik. Fyra titlar förekommer i materialet: trädgårdsdräng, trädgårdsarbetare, trädgårdselev och trädgårdsmästare. Titlarna trädgårdsdräng och trädgårdselev synes dock användas synonymt, vilket särskilt kommer att uppmärksammas i artikeln. Trädgårdseleven hade oftast som mål att bli trädgårdsmästare, varför trädgårdsarbetarna troligen var de som inte hade ambitionen att gå vidare till att bli mästare. Det var sannolikt utmanande att ta sig an en mästartitel, då det krävdes såväl en förmåga att planera och formge trädgårdsrummet som språklig talang och kunskap om de vetenskapliga benämningarna på latin. Det senare blir tydligt i en artikel ur Uppsala Nya tidning från år 1894, där en anonym skribent gjorde ett inlägg kring trädgårdsmästaryrket.⁴ Citat och axplock från artikeln:

Trädgårdsmästarlatin.

Nu då ej ens lärdom kan bära latinets börda, må då ingen förtänka de olärde, att äfven de vilja afskruda sig oket.

Vi behöfva blott slå upp en växt- eller frökatalog för att finna, att några "liberala motioner" borde vara välkomna inom denna del af trädgårdsmästarens yrke. Det materiel, som han mäst behandlar, har ofta nog icke mänskliga benämningar. Vill han odla en Resedasort, som fallit publiken i smaken, emedan den har stora blommor samlade till en spetsig klase och däri de röda ståndarne lysa upp blomman, så skall han gå till fröhandlaren och begära "Reseda odorata grandiflora gigantea pyramidalis rubra". ...

Jaha! Så länd ska man vara för att få heta trädgårdsmästare. En ovan kan riktigt vrida munnen ur led för att uttala dessa namn, och såsom utanläxa kan det bli bakläxa utaf.

Hvari ligger felet nu? Jo, först och främst i- gamla vanan, i latinets herravälde.

När en odlare lyckats frambringa någon ny varietet, använder han först hela farsnamnet och tillägger så ett nytt, som antyder de nya egenskaperna. På detta sätt få vi till slut angifva namnet i längdmått. ... Men Hvarför ej kasta öfver bord all denna onödiga barlast?... Icke behöfver man köpa t.ex. köksväxterna efter ett latinskt recept. Man begär rödkålsfrö och ej "Brassica oleracea capitata rubra". ... Icke håller behöfva vi säga: "Dahlia variabilis erecta purpurea grandiflora aureo-punctata flore pleno" utan helt enkelt Dahlia, Richard Wagner.

2 Thulin och Lind 1939–1940, del 1, s. 353.

3 Olausson 2014, s. 20.

4 Uppsala Nya tidning 1890–, den 17 december 1894, s. 2.

Slott och herrgårdar var en viktig arena under utbildningen och trädgårdsmästarna blev därmed ett betydelsefullt nav i produktionen, under urbaniseringens tid på 1800-talet, men även under 1900-talets första decennier. Inflyttningen från den omgivande landsbygden till städerna ökade efterfrågan av trädgårdsprodukter. Trädgården spelade även en viktig roll för att spegla ägarens sociala rang bland samhällets elit. Trädgårdsmästaren hade en hög status och räknades ofta upp efter gårdens inspektor i räkenskapsböckerna. I vissa fall hade trädgårdsmästaren till och med högre lön och status än inspektorn. Trädgårdsmästaren uppges ofta haft en nära kontakt med ägarfamiljen, och därmed en hög status.⁵

Oscar Welanders uppväxt

Oscar Welanders föddes den 20 oktober 1873 i Kolbäcks socken i Västmanland och döptes till Johan Oscar Welanders.⁶ Han var äldst av sex barn till Johan Welanders och Maria Mathilda Berg. Som tonåring växte han upp bland annat på Tidö slott i Rytterne socken, där hans far var kusk.⁷ Fadern var anställd hos Peter Olof Treschow och efter dennes död hos hans änka Sophie Johanna Gripenstedt. Oscar Welanders konfirmerades i Rytterne socken när han var 15 år gammal, den 28 april 1888.⁸ Samma år flyttade familjen till Strömsholms Kungsladugård i Kolbäcks socken, till dåvarande arrendator Viktor Edvard Öberg. Med tanke på att Oscar uppgavs ha 14 års yrkesutbildning, fick han möjligen fem års praktik som trädgårdsdräng när han bodde hemma hos sina föräldrar, både på Tidö slott och på Strömsholms Kungsladugård.

Bild 1. Föräldrarna Johan Welanders (1847–1906) och Matilda Berg Welanders (1847–1924). Foto ur Welanders privata samling.

5 Olausson 2014, s. 236.

6 Kolbäcks kyrkoarkiv C:6, opaginerad, (AD bildid v72849.b227).

7 Rytterne kyrkoarkiv A1c:4, s. 326.

8 Rytterne kyrkoarkiv DI:I, uppslag 18.

Tiden som trädgårdsdräng

För Oscar Welander kom utbildningen att innebära praktik på många slott och herrgårdar. Både praktiken och yrket krävde ofta att han flyttade och vi kan se att det företrädesvis skedde i november månad, troligen för att man avslutade sin tjänst efter skördetiden. Vid 18 års ålder flyttade han hemifrån och vistades först ett år som trädgårdsdräng vid Stensjö säteri i Rytterne socken, hos trädgårdsmästare Anders Edvard Nyberg.⁹ Därefter kom han till Norrsunda socken i Uppland för att vara anställd som trädgårdsdräng i ett år hos arrendatorn Nils Teodor Lind på Rosersbergs Kungsgård.¹⁰ Arrendatorn skrev ett betyg när Oscar skulle gå vidare till annat arbete. Ett observandum är att arrendator Lind titulerade Oscar Welander som trädgårdselev och inte som trädgårdsdräng.

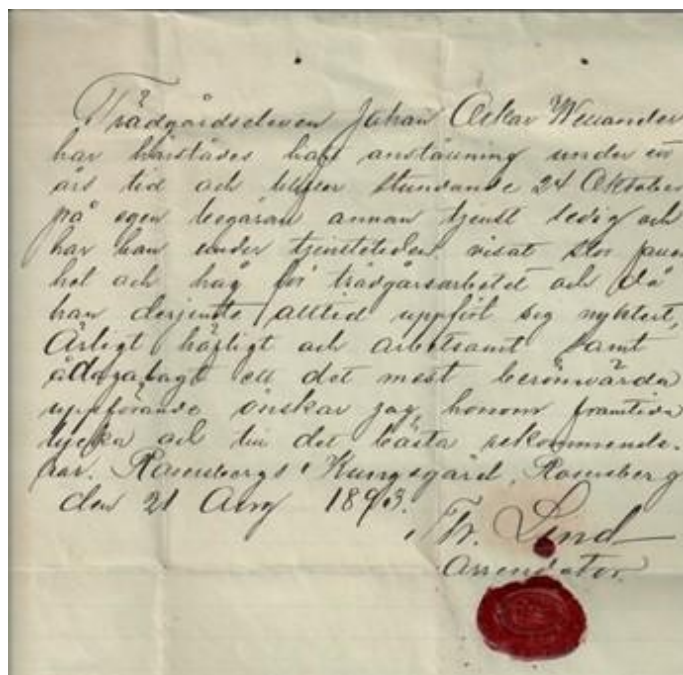

Bild 2. Betyg Rosersbergs Kungsgård 1893. Foto ur Welanders privata samling.

Mellan åren 1893–1896 var Oscar Welander trädgårdsdräng hos trädgårdsmästare Lars Erik Berggren på Örbyhus trädgård i Vendels socken i Uppland.¹¹

Bild 3. Örbyhus orangeri och spegeldamm anlagda på 1820-talet. Fotograf: Pettersson, Agnetha, 2000. Källa: Stiftelsen Upplandsmuseet 2025a, SM5838_28.

9 Rytterne kyrkoarkiv AIc:5, uppslag 117.

10 Norrsunda kyrkoarkiv AI:15, s. 11.

11 Vendels kyrkoarkiv AI:20a, uppslag 233.

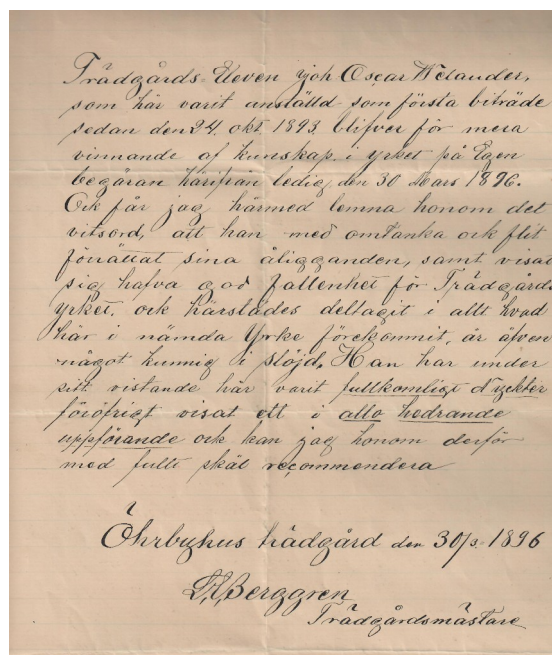

Bild 4. Betyg från Örbyhus. Foto ur Welanders privata samling.

Vid sin tid på Örbyhus fyllde Oscar 21 år och blev i och med det införd i militärrullan år 1894, med nummer 120,131/94. Det var i en tid innan den allmänna värnplikten hade införts och då han vistades i Uppsala län blev han därmed inskriven på Livkompaniområdet Tierp, som var Upplands regementes inskrivningsområde under perioden 1886–1901.¹² I sin hand fick han en fältandaktsbok tillägnad Sveriges krigsmän tryckt samma år, vilken fanns bland hans kvarlåtenskap. I inskrivningslängden uppges han som 21-åring vara 1,86 lång och blev inskriven till egentlig trängttjänst, det vill säga fick sin huvudsakliga placering inom arméns underhålls- och försörjningstjänst, vilket också var hans önskemål.¹³ Hans betyg från Örbyhus styrker att han inte behövde göra något avbrott i sin utbildning med anledning av den militära inskrivningen.

Han började föra bok och hans egna anteckningar över Örbyhus trädgård i februari 1896 visar hans genuina intresse för trädgård, vilket gav ett kvitto på att han redan som ung hade som målsättning att bli trädgårdsmästare. Då växterna är nedtecknade i februari månad, är det sannolikt att det var frön som såddes i växthuset. Hans anteckningar bekräftar att utbildningen i trädgårdsodling även på den här nivån bestod av kunskap om de vetenskapliga och latinska namnen. Oscar Welander upprättade även förteckningar över de optimala jordblandningarna för respektive växt samt inventarieförteckningar över vilka trädgårdsredskap som fanns att tillgå på Örbyhus. Betyget från trädgårdsmästare Berggren gav vid handen att han inte var trädgårdsdräng, utan att han titulerades trädgårdselev och uppgavs även ha varit anställd som »förste biträde« redan 1893. Vilket bör tolkas som att han hade ett assisterande alternativt ett handledande uppdrag.

Efter sin tid på Örbyhus blev han anställd som trädgårdselev i slottsträdgården på Drottningholms slott, Lovö socken, Uppland och var där boende på Orangeriet.¹⁴ När den engelska parken anlades flyttades köksträdgården och ett orangeri byggdes redan på 1790-talet. I byggnaden fanns bostäder för trädgårdsmästare och trädgårdsdrängar.¹⁵ Under både 1800- och 1900-talen var inkomsterna från försäljningen av köksträdgårdens produkter en verifierad inkomst i Drottningholms slottsräkenskaper. Här var han hos trädgårdsmästare Johan Martin Boberg och kom att stanna i två år.¹⁶ Oscar Welander dokumenterade månad för månad de arbeten som hade utförts på Drottningholm. Även detta betyg utfärdat av

12 Högman 2025.

13 Inskrivnings- och rullföringsområden D1, bunt 4, s. 52.

14 Lovö kyrkoarkiv AI:25, uppslag 111.

15 Statens fastighetsverk 2025.

16 Lovö kyrkoarkiv AIIa:1a, uppslag 190.

Boberg hade titeln dräng ersatts med elev. Intyget berättar även att han under sommaren varit arbetsledare och ansvarat för blomsterplanteringarna vid slottet. Betyget avslutas med en sällsynthet, ett uttryckligt och riktat tack till Welander från trädgårdsmästare Boberg. Även dessa år titulerades han som trädgårdsdräng i husförhörlängden.

Bild 5. En samtida bild över Drottningholms slott. Fotograf: Thorbur Henry den 28 juni 1897, »Slottet från trädgården« enligt fotografens notering. Källa: Bohusläns museum 2025, UMFA54380:0183.

Sedan d. 1. Maj 1896 har
Trädgårdschefen Oskar Welander varit
ansluten i hvarande slottsträdgård
och hemmar på egen begäran sin flots
inständande vär. Welander har del-
tagit i alla inom trädgården före-
fallande göremål, samt under sitt
sommaren som förman skött blom-
sterplanteringarna vid slottet. Han
har visat ett synnerligt intresse
och stor duglighet för sitt yrke,
samt ett i alla händelser ovanligt
hedrande uppförande. I det jag sekun-
derar honom till det mest behö-
llniska jag honom allt godt för fr-
tiden, samt tackar honom för det
redbara arbete som han städes gifvit
mig.

Drottningholms Trädgård d. 28. Jan. 1898.
Johan Boberg

Bild 6. Betyg Drottningholm. Foto ur Welanders privata samling.

Utbildning hos Stockholms stadsträdgårdsmästare

Våren 1898 i april månad, flyttade han till Katarina församling i Stockholm.¹⁷ Där vid Skanstull i den södra delen av Stockholm, genomgick han sin utbildning i två år som trädgårdsmästarelev. Han var först bosatt på Götgatan 107 i kvarteret Åsen Större och sedan på nummer 109, i kvarteret Hammarbysjö.¹⁸

Bild 7. Hörnet Hammarbygatan/ Götgatan 107. (Hammarbygatan bytte namn till Bohusgatan 1926). 1910–1910 Fotograf: Heimer, Oscar. Källa: Digitala stadsmuseet 2025, E 29967.

Bild 8. Stadens Trädgård Götgatan 111, vid Skanstull 1896. Fotograf: Okänd. Källa: Stockholmskällan 2025c, Stadsmuseet, Fotonummer C 1123.

Bild 9. Stadens trädgård vid Götgatan österut 1896. Fotograf: Okänd. Källa: Stockholmskällan 2025b, Stadsmuseet, Fotonummer C 1270.

17 Katarina kyrkoarkiv BI:45, uppslag 308.

18 Överståthållarämbetet, Skatteverket, Rotemännens arkiv, Rote 14, DIa:406, opaginerad (AD bildid v931185.b20.s1a).

På de här två adresserna fanns under de här åren flera trädgårdsmästare, ett stort antal trädgårdsarbetare och trädgårdselever. På Götgatan 109 var fastighetsägaren Stockholms stad.¹⁹ Det framkommer att Stockholms stad hade upplåtit bostäderna hyresfritt för de arbetare som var engagerade i stadens planteringar. Av samma dokument framkommer att Oscar Welanders hade en anställning som trädgårdselev inom stadens planteringar.²⁰ Bredvid låg Stadens Trädgårdar på Götgatan 111, där trädgårdsmästare och direktör Alfred Medin född den 15 oktober 1841 var verksam, vilken var Stockholms stads första anställda stadsträdgårdsmästare och trädgårdsarkitekt.²¹ Växthusen vid Skanstull uppfördes på Medins initiativ mellan åren 1893–1894.

Som stadsträdgårdsmästare hade Medin ansvar för stadens planteringar och hade vid tiden när Oscar var under utbildning 30-årsjubileum i tjänsten som stadsträdgårdsmästare. En beskrivning av hans arbete och verk i Stockholms parker uppmärksammades i flera av landets tidningar.²²

Även Medin med familj var bosatta på Götgatan 111 fram till Medins pension i november 1906. Han erhöll då en pension om 4000 kronor av Stockholms stadsfullmäktige, vilket tillkännagavs i Stockholmstidningen den 19 juni 1906.

Oscar Welanders bevarade handlingar bekräftar att det ingick trädgårdsarkitektur i utbildningen. Han deltog i underhållet av Stockholms stads planteringar och skissade med precision trädgårdsrummen i en inbunden bok, som inleddes med ett halvtransparent skyddsblad som åtföljdes av ett tjockare bomullsliknande papper. I denna bok presenterade han de arbeten som utförts i Kungsträdgården, Berzelii park, Humlegården, Rosenbad, Adolf Fredriks torg, Mosebacke Torg, Tegnérslunden och Överståthållargården med flera. Nedanstående ritning (BILD 10) över Kungsträdgården avsåg planen över blomsterplanteringarna omkring Karl den XIII:s staty. I nedan skalenliga ritning ser vi hans förmåga att illustrera trädgårdsrummet och dess geometri, med mjuka symmetriska former. Till varje arbete i stadsträdgårdarna bifogade Welanders ett dokument som angav en numrerad blomsterordning, vanligtvis på latin.

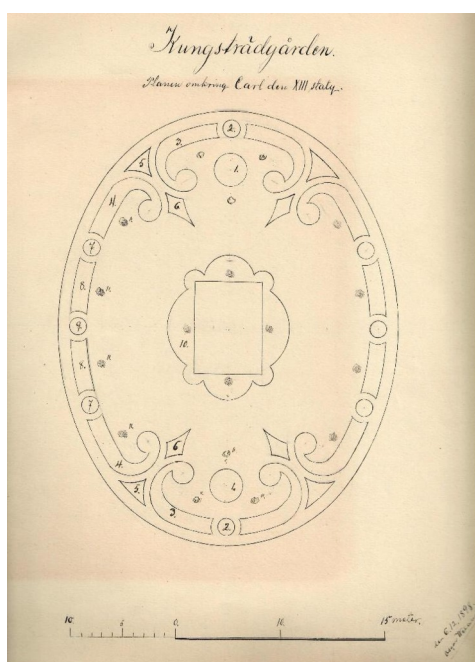

Bild 10. Oscars ritning över Kungsträdgårdens plantering runt statyn. Foto ur Welanders privata samling.

19 Överståthållarämbetet för uppbördsärenden. Kamrerarexpeditionen G1BA:98:31, opaginerad (RA bildid A0058639_00531).

20 Överståthållarämbetet för uppbördsärenden. Kamrerarexpeditionen G1BA:98:31, opaginerad (RA bildid A0058639_00532).

21 SBL 1918–, band 25, s. 305.

22 Dagens Nyheter 1864–, den 5 augusti 1899, s. 2. Se Dagen 1896–1915, den 5 augusti 1899, s. 1–2 för en utförlig beskrivning om Medin och hans verk.

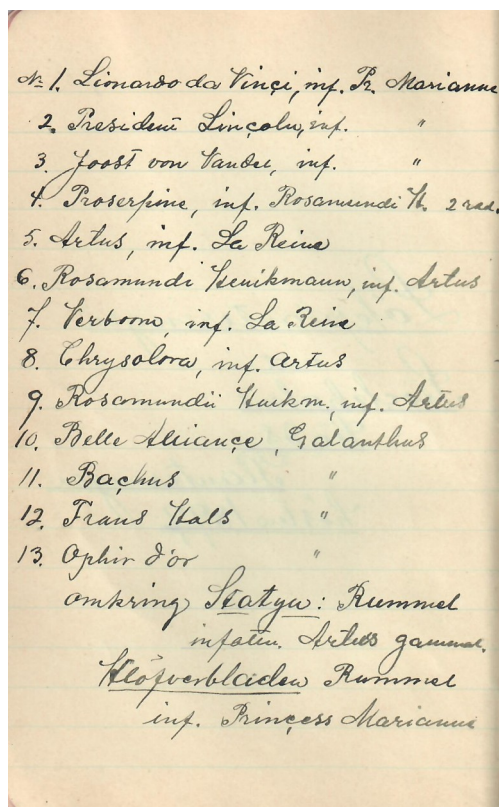

Bild 11. Kungsträdgårdens blomsterordning. Möjligen ett förslag där två blommor valts bort. Foto ur Welanders privata samling.

Medins betyg intygar att han hade fått både teoretisk och praktisk undervisning och att han även hade deltagit både i planering och arrangemang av stadens parkanläggningar.

Bild 12. Kungsträdgården på 1890-talet, med Karl den XIII:s staty i mitten och slottet i bakgrunden. Fotograf okänd. Källa: Stockholmskällan 2025a, Spårvägmuseet SM1-133.

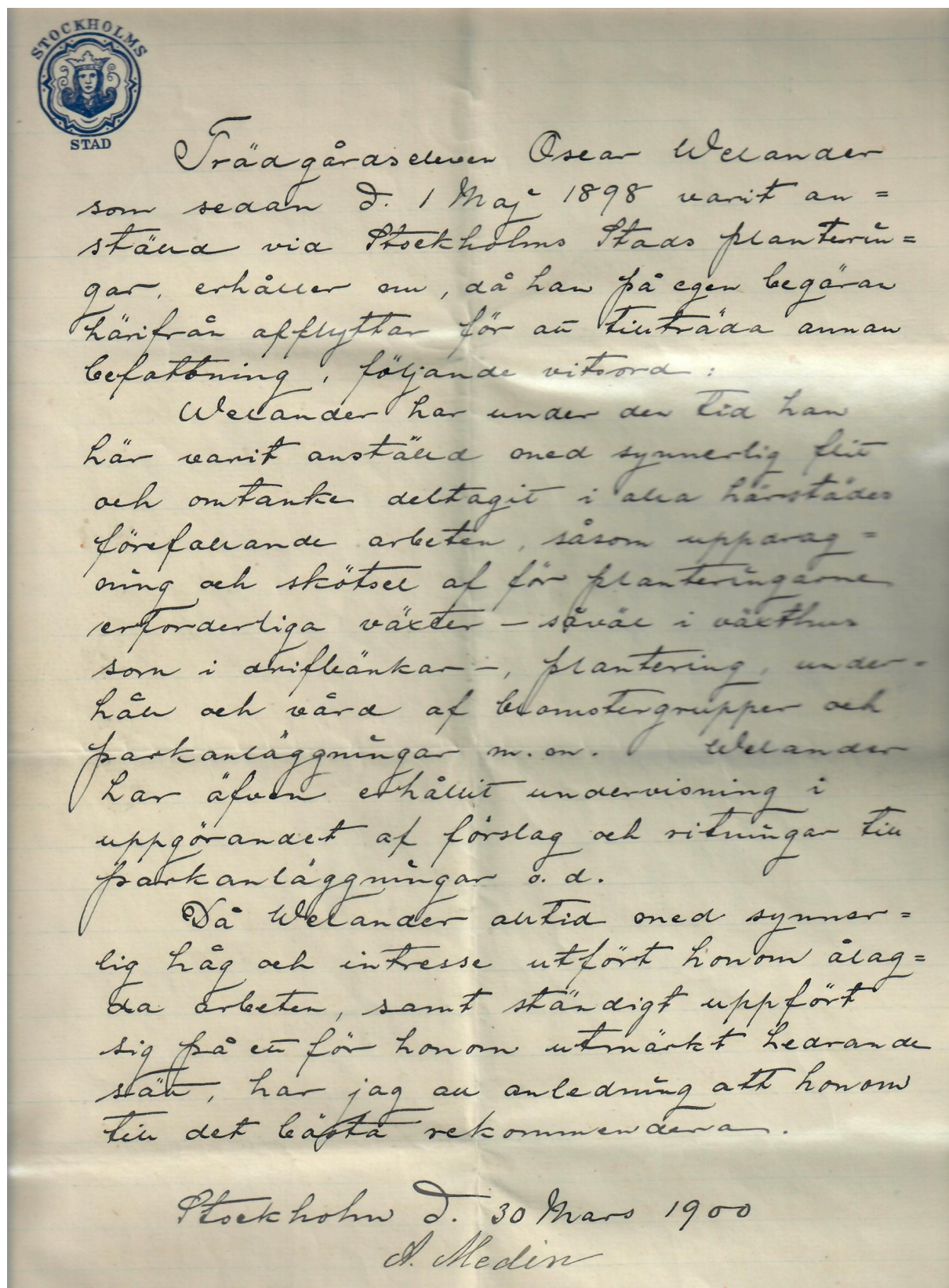

Bild 13. Betyg från Alfred Medin och Stadens trädgårdar. Foto ur Welanders privata samling.

Trädgårdsmästartitel och giftermål

I april 1900 gick flytten till Söderfors Bruk i Söderfors i Uppland. Han var fortfarande ogift, men kunde slutligen titulera sig trädgårdsmästare.²³

Hans anteckning beskriver hans framtidstro som trädgårdsmästare och sin nyfikenhet över vad livet skulle komma att erbjuda honom, »Roligt att lefva och se hur det går«.

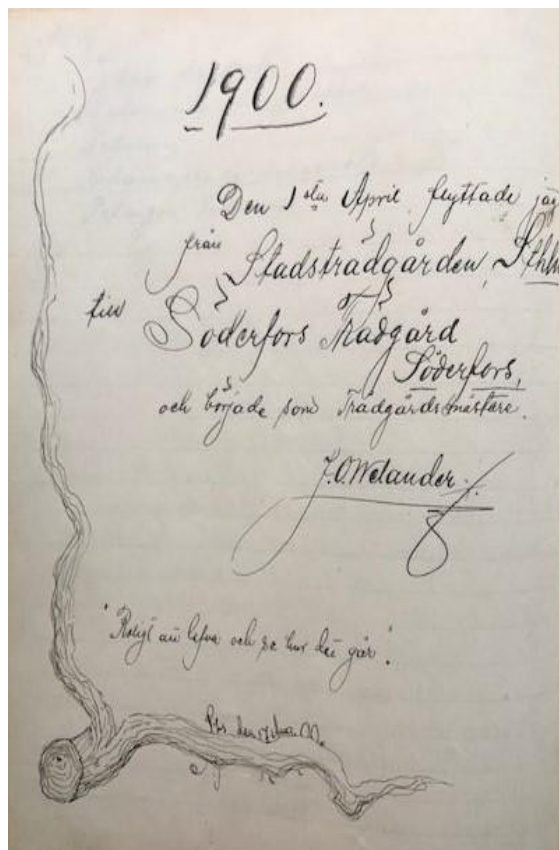

Bild 14. Oscars anteckning, ur Welanders samling.

På Söderfors var disponent och riksdagsman Per Gustaf Tamm ägare.²⁴ Oscar Welander var trädgårdsmästare på herrgården, men uppgavs bo på Bruket. Ett bevarat betyg från disponent Tamm anger att disponenten uppskattade sin trädgårdsmästares konstnärliga förmåga och att han ansåg att trädgårdsmästare Oscar Welander hade en mycket god smak för att skapa blomsterarrangemang till vaser och krukor till herrgården.

Bild 15. Herrgården i Söderfors bruk, Uppland 1948. Fotograf: Sandberg, Paul. Källa: Stiftelsen Upplands museum 2025b, PS00922.

23 Katarina kyrkoarkiv, BII:24, uppslag 124.

24 Söderfors kyrkoarkiv AIIa:1a, uppslag 1.

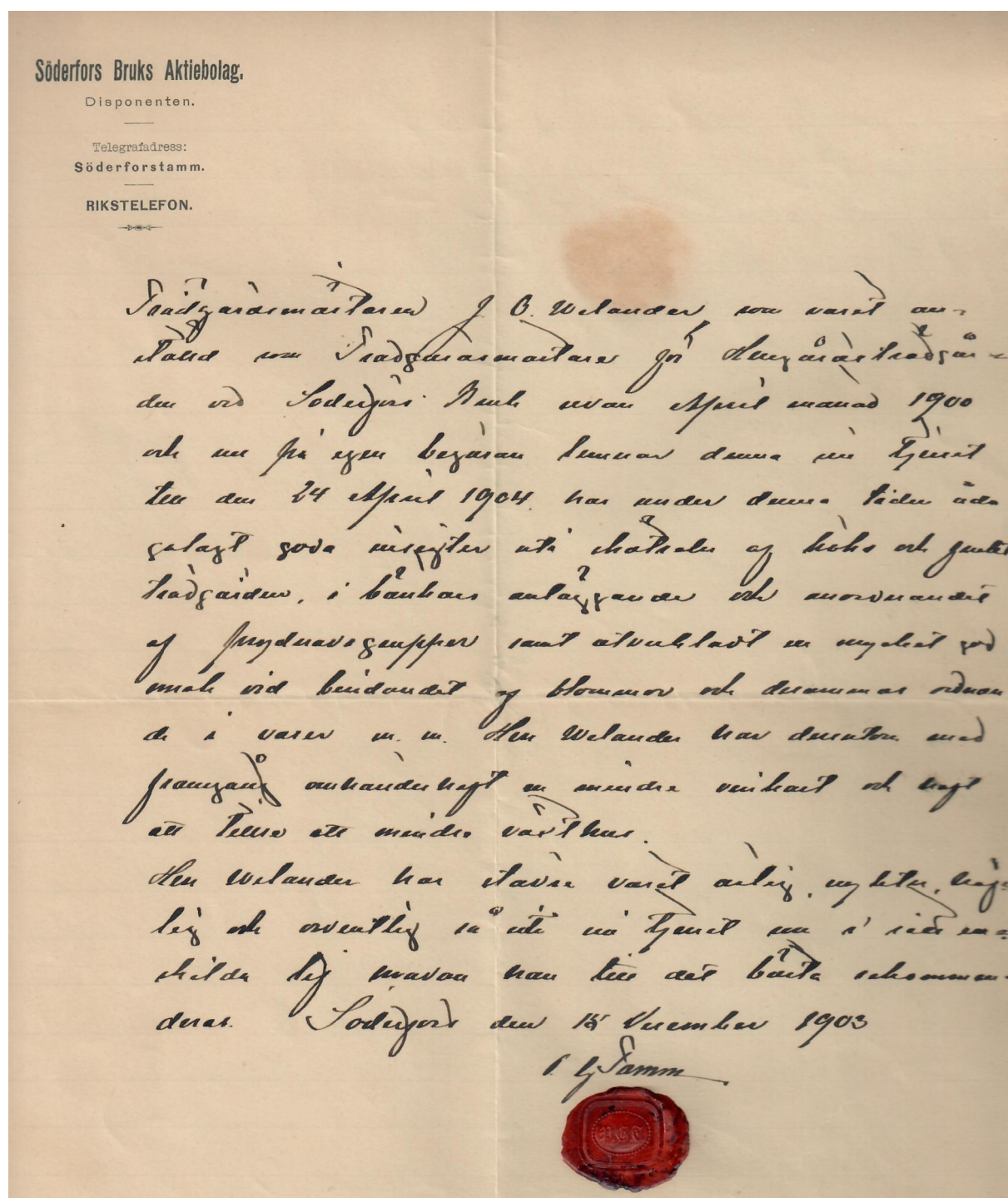

Bild 16. Betyg från Söderfors herrgård. Foto ur Welanders privata samling.

Året efter sin ankomst till Söderfors ingick han äktenskap med Erica Amalia Jonsson från Floda socken i Södermanland.²⁵ Hon var enda dottern till snickaren Eric Jonsson och Catharina Sofia Andersdotter i Floda socken. Av hennes bröder kom fyra av dem att nå vuxen ålder. Amalia och hennes äldsta bror fick efternamn som deras far, det vill säga Jonsson som ett familjenamn. Det kan nämnas att hennes tre yngre bröder inte anammade Jonsson som familjenamn utan använde istället Eriksson, för så kunde det se ut under övergångstiden från patronymikon till fasta efternamn.

²⁵ Floda kyrkoarkiv EI:4, maskinfol. 27v.

Bild 17. Vänster: Oscar Welander. Foto ur Welanders privata samling. Höger: Amalia Jonsson Welander. Foto ur Welanders privata samling.

Här i Söderfors föddes parets första barn, dottern Dagmar.²⁶ De fick tillsammans så småningom tre barn, Dagmar (1902), Margit Amalia (1904) kallad Margit och Oskar Eric (1911) kallad Eric.

Dåvarande förste provinsialläkaren i Uppsala län yttrande i sin tjänsteberättelse 1901 att bostadsförhållandena på Söderfors bruk »behöver synas i sömmarne».²⁷ Han skrev även i sitt yttrande att Söderfors Bruks renhållning låg efter övriga bruk i Uppsala län.

Vid granskning av dagstidningarna från tiden 1901–1903 framkommer att fler och fler röster påtalade behovet över att organisera sig fackligt. Spänningen på Söderfors bruk var stor år 1903 och ansträngningarna om att organisera bruksarbetarna pågick för fullt. Detta tyder på att det var ett växande missnöje och en viss turbulens på bruket. Bruksförvaltningen kunde inte acceptera att arbetarna skulle organisera sig i en fackförening och många artiklar skrevs i dagspressen, bland annat i tidningen *Arbetet* 1903.²⁸ Artikeln hade rubriken »Fackföreningsskräck», med underrubrik »en vädjan till alla rättänkande», vilket kom från bruksförvaltaren Crona. Det berättades även i en annan artikel att det flyger mycket koldamm i luften på Söderfors Bruk, men insändaren ville förklara att detta problem åtgärdades på somrarna genom att vattna gatorna varje dag.

Efter fyra år på Söderfors bruk fick Welander erbjudande om en ny anställning och lämnade därefter bruket.

Tjugo år i Cederlunds tjänst

Storholmen

År 1904 fick Oscar Welander anställning på Storholmen, en ö i Stora Värtan, då tillhörande Östra Ryd socken i Uppland. De kallas även Storholmarna och tillhör idag Lidingö kommun. Ägaren var grosshandlare Edvard Cederlund i Stockholm, vars far kom att kallas för »Punsch-Cederlund» eller »punschungen». Men i verksamheten kom sonen Alfred Edvard Cederlund, Edvard junior, att bli medarbetare och ta över efter sin far. Det var dessa Cederlundare som namngav Cederlunds punsch.

26 Söderfors kyrkoarkiv C:10, uppslag 88.

27 Upsala 1845-1958, den 8 november 1901, s. 3.

28 *Arbetet* 1887-1995, den 27 april 1903, s. 4.

Bild 18. Storholmen 1900-tal. Foto ur Welanders privata samling.

I ett bevarat brev till Oscar Welander från Edvard Cederlund, daterat Stockholm den 18 februari 1904, framkommer att Cederlund hade besökt stadens trädgårdar på Södermalm i Stockholm. Där hade han haft ett rådgörande samtal med direktör Medin och ville nu skyndsamt delge Oscar Welander sitt beslut och hoppades att anställningserbjudandet skulle bli till ömsesidig belåtenhet.

Oscar erbjöds anställning med en lön om 70 kronor i månaden, en kanna mjölk om dagen, 3 à 4 tunnor potatis om hösten efter upptagningen samt fria grönsaker. Dessutom ville Cederlund, under förutsättning att allt gått som planerat och avtalat, sätta in 75 kronor varje år på sparbanken som ett framtida sparande till Welander. Avslutningsvis i brevets avtalsdel står »som städsel en gång för all framtid innesluter jag härmed 25 kronor«. Troligtvis skickade Cederlund med 25 kronor i brevet, som ett sätt att formellt bekräfta att han stod för erbjudandet. Därefter hade Cederlund även rådgjort med Medin om vilken tid som var lämpligast för Oscar Welander att börja sin anställning och hur länge Storholmen skulle klara sig utan en trädgårdsmästare, varför Oscar föreslogs flytta till Storholmen onsdagen den 6 april, då trädgårdsgöromålen dessförinnan kunde skötas av övriga trädgårdsarbetare.

Gartnersällskapet hade i går afton sammanträde i sin lokal, Stortorget 22, under ordförandeskap af grosshandlaren Aug. P. Anderson.

Till ledamot i sällskapet invaldes trädgårdsmästaren J. O. Velander, Storholmarna.

Sedan ordföranden föredragit den af sällskapets stipendiat, hr Erik Hjelm, afgifna rapporten öfver hans besök vid fruktutställningen i Chapel Hill, Lowbridgeworth (London), beslöt sällskapet på förslag af hr Knut Bovin att till nästa sammanträde uppskjuta meningsbytet öfver dagens diskussionsämne: "Resultaten af årets fruktskörd".

Hr Eric Blomquist från Ericshäll, Torshälla, förevisade prof på några storräxta potatis af Harbingersorten, vuxna på hans mark. De vägde ett halft kilo stycket.

Bild 19. I ett annonsblad för trädgården med namn Viola, med redaktör Knut Bovin, försökte man 1896 marknadsföra ett namnbyte på trädgårdsmästarna till Gartner, för att få en gemensam och skandinavisk benämning. Källa: Se fotnot 29.

Samma år som Oscar Welander anställdes på Storholmen blev han invald den 7 november som ledamot i Gartnersällskapet på Stortorget 22 i Stockholm, vilket det går att läsa om i Stockholmstidningen.²⁹ Gartnersällskapet hade bildats redan 1848 av några trädgårdsmästare och föreningens syfte var »Utveckla sina idéer och framställa resultaten av sina rön».³⁰

Trots att de var på Storholmen mellan åren 1904–1916, så var två av deras barn födda i Adolf Fredriks församling i Stockholm enligt husförhörslängderna. Margit föddes den 17 november 1904, men ingen födelsenoter ingick att finna i Adolf Fredriks församling. Trots det, hade det skickats en attest till Östra Ryd från Adolf Fredrik.³¹ Det visade sig att dottern Margit föddes på Barnbördshuset Pro Patria på Stora Badstugatan 22 (nuvarande Sveavägen 40) i Adolf Fredrik församling.³² Därefter antecknades det i Östra Ryd socken fel födelsedatum, vilket kom att rättas till först när hon var tolv år och familjen flyttade till nästa ort. Även sonen Eric föddes i Adolf Fredrik församling den 10 februari 1911 och födelseattesten infördes i Östra Ryd.³³ Eric föddes även han på Barnbördshuset Pro Patria.³⁴

Pro Patria betyder »För Fädernelandet» och hade grundats redan år 1766 som ett kungligt ordenssällskap och var inriktad på förlossningsvård för de fattiga i Stockholm och för kvinnor som ville föda anonymt.³⁵ Initiativet kom från personer med hög samhällsställning som hade en idé om att det var för det allmännas bästa. Tanken var att de förnämligaste manliga medborgarna skulle ta ett ansvar för de svagaste kvinnorna i Stockholm.

Under 1900-talet hade Pro Patria utvecklats till att få en mer privat sjukhuskaraktär. Hur kom det sig då att Oscar och Amalia födde två av sina barn på detta barnbördshus? En möjlig förklaring är att tillgången till en utbildad barnmorska var begränsad i Storholmens närhet. I november 1904 när dottern Margit föddes fanns endast familjen Welander, tre drängar, en dotter till en av drängarna samt en piga på ön Storholmen.³⁶ Storholmen var sannolikt en relativt avsidig plats att bo på.

Bild 20. Barnbördshuset Pro Patria. Foto: Salin, Kasper 1856–1919. Stadsmuseet Stockholm.

29 Stockholmstidningen 1899–1966, den 8 november 1904, s. 1.

30 Stockholms Gartnersällskap 2025.

31 Östra Ryds kyrkoarkiv C:8, uppslag 45.

32 Pro Patria kyrkoarkiv C:2, uppslag 251.

33 Östra Ryd kyrkoarkiv C:8, uppslag 77.

34 Pro Patria kyrkoarkiv C:3, uppslag 5.

35 Sandberg 2016.

36 Östra Ryds kyrkoarkiv AIIa:1, s. 289.

Om vistelsen i Adolf Fredriks församling var planerad eller en tillfällighet förtäljer icke historien. Familjen kan ha varit på besök i Stockholm i Cederlunds tjänst, för försäljning av blommor, grönsaker eller frukt. Det fanns uppvärmda växthus på Storholmen så de kan ha haft försäljning i Hötorgshallen i centrala Stockholm. Saluhallen hade 120 handlarplatser med lika många källare och öppnades redan år 1884.³⁷ Avståndet mellan Hötorgshallen och Barnbördshuset Pro Patria var endast ett par hundra meter.

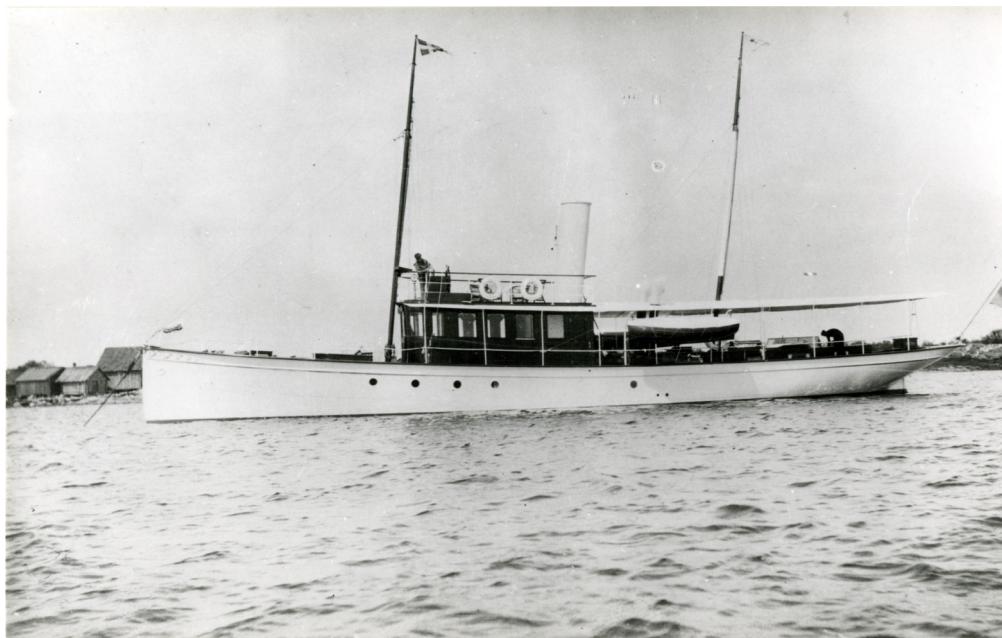

Bild 21. Arona. Fotograf: okänd: Källa: Sjöhistoriska museet 2025, identifikationsnummer Fo60732A.

Hur de förflyttade sig från Storholmen till fastlandet är inte fullt ut klarlagt. Förmodligen gick resan sjövägen med dåtidens färjor Ägir eller Ran till Lidingö.³⁸ Men det är oklart om dessa färjor var i bruk under vinterhalvåret när isen hade lagt sig. Andra månader om året kunde Welanders komma till Stockholm med hjälp av Cederlund den äldres privata ångyacht Edda alternativt den ångyacht som sjösattes samma år som Welanders kom till ön. Den senare var cirka 25 meter lång och tog 58 passagerare och hade namnet Arona. Kanske kunde de ta sig ända in till Nybrokajen i Stockholm? Man kan tycka att det bör ha varit en hierarkisk omöjlighet på tidigt 1900-tal, men Cederlund ter sig ha varit mån om sina anställda och han var ej att förglömma en affärsman.

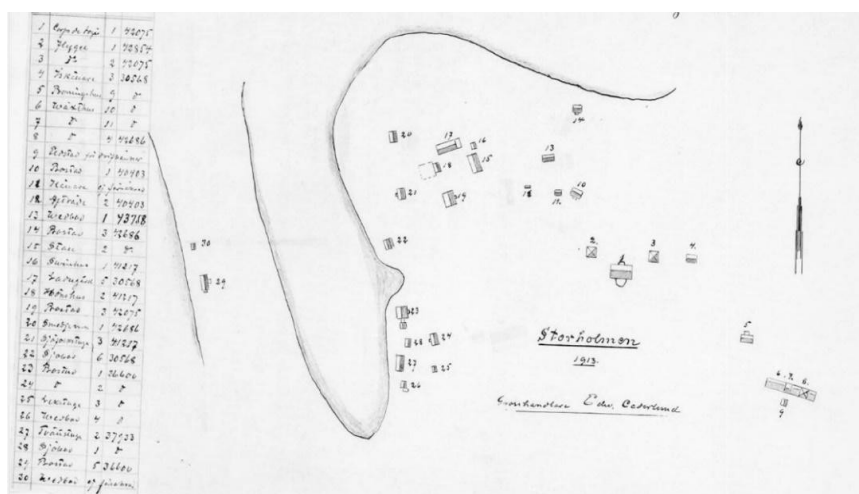

Bild 22. Karta över Storholmen år 1913. Källa: Brandförsäkringsverkets arkiv, försäkringsnummer 43758.

37 Wiki-bidragsgivare 2026.

38 Erfors 2018.

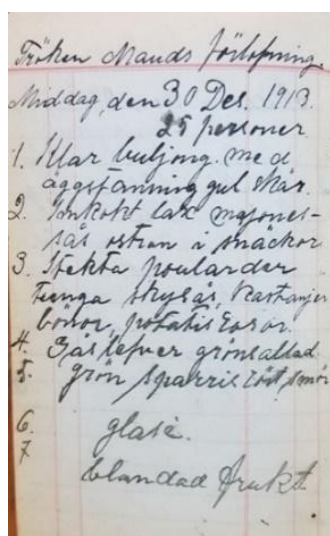
Ett värderingsinstrument för brandförsäkring visade hur det såg ut på ön några år senare, år 1913.³⁹ Trädgårdsmästarfamiljen var bosatt i boningshus nummer 5, hus nummer 6, 7, 8 var växthus och nummer 9 var en eldstad för drivbänkarna. Det kan tolkas som att något eller alla växthusen värmdes upp. Av en bild inifrån ett av växthusen odlas eller förvaras palmer, så växthusen bör ha varit uppvärmda. Bekräftelse på att boningshus nummer fem var trädgårdsmästarbostaden gavs i en tidigare brandförsäkring 1911, då benämndes även växthusen såsom orangerier, vilket talar för att de var byggda för både odling och övervintring av växter.⁴⁰

Bild 23. Storholmens växthus. Foto ur Welanders privata samling

Vid tiden när trädgårdsmästaren Oscar Welanders tjänstgjorde på Storholmen, så var även Oscars syster Helena Welanders anställd som tjänarinna hos grosshandlare Cederlund och boende på Hamngatan 16 i Stockholm. Hon flyttade in till grosshandlarfamiljen i november 1910.⁴¹

Som kuriosa kan nämnas att även systern hade en förkärlek att föra bok. I hennes dagbok beskrev hon i stort sett alla menyer familjen Cederlund bjöd på när de hade fest på Hamngatan mellan åren 1910–1916.

»Fröken Mauds förlofvning.
Middag den 30 Dec. 1913,
25 personer

1. Klar buljong med äggstanning gul skär
2. Inkokt lax majonessås ostron i snäckor
3. Stekta poularder tunga skysås, kastanjer bönor, potatisrosor
4. Gåslefver grönsallad
5. Grön sparris löst smör
6. Glasé
7. Blandad frukt«

Bild 24. Helena Welanders dagbok över en av middagsmenyerna på Hamngatan 16. Foto ur Welanders privata samling.

39 Brandförsäkringsverkets arkiv, försäkringsnummer 43758.

40 Brandförsäkringsverkets arkiv, försäkringsnummer 42686.

41 Jakob kyrkoarkiv, BI:2, uppslag 275.

Här ovan ser vi menyn när Cederlunds dotter Maud född 1893 förlovade sig den 30 december 1913 med Curt Carl Mauritz Klingspor. Mauds dopnamn var Elsa Matilda Charlotta Cederlund. De gifte sig 1914 och bosatte sig i Svea Livgardes församling.⁴² Husförhörlängden styrker att hon kallades för Maud.

Helena Welander var tjänarinna hos Cederlunds i sex år och flyttade till familjen Klingspor i Svea Livgardes församling, troligen på grund av att resterande av familjen Cederlund samma år hade bestämt sig för att flytta till sitt gods Brandalsund i Ytterjärna. Helena var hos familjen Klingspor i fem år.⁴³

Brandalsund

Någon gång under år 1916 beslutade sig grosshandlare och hovjägmästaren Alfred Edvard Cederlund och hustrun Elsa Charlotta Björk att avyttra Storholmen för att flytta från Hamngatan 16 i Stockholm och permanent bosätta sig på godset Brandalsund i Ytterjärna socken.⁴⁴ De var ägare av godset Brandalsund sedan år 1912, närmare bestämt i september enligt Svenska Dagbladets artikel, med tillträde från och med oktober.⁴⁵ Trädgårdsmästare Oscar Welander med familj lämnade Storholmen och följde med Cederlunds till godset Brandalsund.⁴⁶ Här på godset hade Welander flera trädgårdselever och sannolikt ansvarade han för både parken och orangeriet.

På Brandalsund skapade Cederlunds ett mönsterjordbruk, men godset beskrivs även ha varit som ett »samhälle i samhället«, bland annat genom att se till att det fanns personalbostäder, en skola för det små och en lanthandel.⁴⁷ I en lokalundersökning från år 1920, framgår att Brandalsund redovisade föregående års produktion till 70 ton potatis, 475 ton foderrotfrukter, 56 ton höstvet, 36 ton höstråg, 17 ton korn och 116 ton blandsäd.⁴⁸ På gården fanns bland annat 142 kor, ungnöt och kalvar samt 175 höns, med flera djur.

Welanders barn fick troligen sin skolgång här på Brandalsunds skola, om inte samtliga så i vart fall den yngste sonen Eric som var fem år när de flyttade dit.

Bild 25. Brandalsund skola till vänster. Foto ur Welanders privata samling. Fotograf okänd.

Ett värderingsinstrument för brandförsäkringar anger att trädgårdsmästARBostaden var nybyggd 1915, året innan Welanders flyttade dit.⁴⁹ Huset bestod av en jordvåning med sju

42 Svea livgardes kyrkoarkiv AII:1, uppslag 16.

43 Överståthållarämbetet, Skatteverket, Rotemännens arkiv, Rote 20 Narvaroten DIa:621, s.15a, 15b.

44 Ytterjärna kyrkoarkiv AIIa:5, uppslag 15.

45 Svenska Dagbladet 1884–, den 11 september 1912, s. 5.

46 Ytterjärna kyrkoarkiv AIIa:5, uppslag 21.

47 Riksantikvarieämbetet 2025.

48 Statistiska Centralbyrån (SCB) – samlingspost, 19 Jordbruksstatistiska avdelningen H2AAA:132, opaginerad (RA bildid B0002399_03891).

49 Brandförsäkringsverkets arkiv, försäkringsnummer 55446.

källarrum och två klosetter samt en trappa upp till den övre våningen. På den övre våningen fanns förstuga, tambur, kök med fyra rum med kakelugnar samt en trappa till vindsvåningen, vilket också hade ett kök och fyra rum. Troligen var vindsvåningen tänkt för trädgårdsarbetare och elever. Huset hade sammanlagt åtta kakelugnar och både vatten och elektricitet var indraget. Huset var 14,5 meter långt och 11,2 meter brett och därmed 162,4 kvadratmeter stort i gatuplan. Det var uppfört i tegel med ut- och invändig puts samt ett brutet tak med taktegel. TrädgårdsmästARBostaden låg på höger sida innan mangårdsbyggnaden sett från landsvägen. Mitt emot denna bostad låg nästan ett identiskt hus, som var inspektorsbostaden.

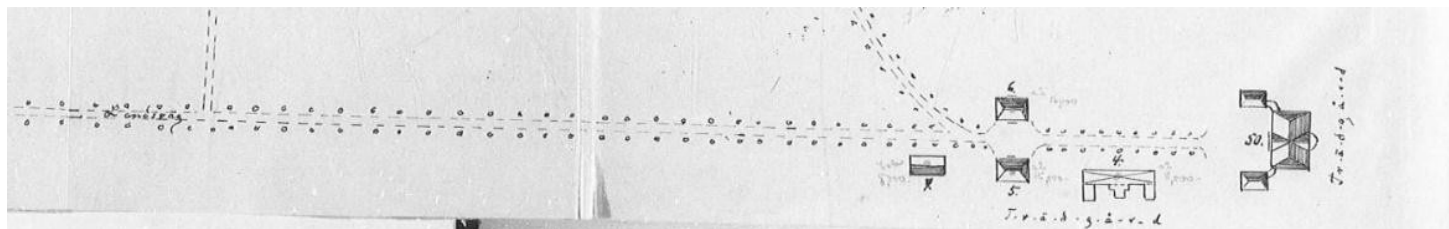

Bild 26. Ritning ur brandförsäkringsverkets arkiv 1921, hos Centrum för Näringslivshistoria. Kartan visar att trädgårdsmästARBostaden var nummer 5 och inspektorsbostaden nummer 6, beläget innan man kom fram till godset från landsvägen. Mellan trädgårdsmästARBostaden och huvudbyggnaden låg orangeriet. Källa: Se fotnot 49.

Av samma värderingsinstrument framgår att orangeriet var byggt samma år som trädgårdsmästARBostaden och bestod av ett »längdhus» med tre vinkelbyggda flyglar. Uppvärmning gavs av två pannor i källaren med varmvattenssystem. Elektricitet, vatten- och avloppsledningar var indragna. Orangeriet omfattade 373 kvadratmeter.

Bild 27. TrädgårdsmästARBostaden på Brandalsund med inspektorsbostaden i bakgrunden. På bild kan vi se Oscar Welanders med sonen Eric i trädgården. På balkongen står två okända kvinnor. Kanske hustrun Amalia och en av döttrarna. Foto ur Welanders privata samling. Fotograf, okänd.

Bild 28. Orangeriet med trädgårdsarbetare på Brandalsund. Längst till höger Oscar Welanders med sin son Eric. Foto ur Welanders privata samling. Fotograf, okänd.

Bild 29. Orangeriet på Brandalsund. I bakgrunden trädgårdsmästarebostaden. Foto ur Welanders privata samling. Fotograf okänd.

Den 7 september 1920 föreslog Edvard Cederlund inför Kungliga Patriotiska Sällskapet att Oscar Welanders, som då hade varit anställd i 16 år, samt sju andra arbetare vid Brandalsund skulle tilldelas medaljer.⁵⁰

Att åtta arbetare hedrades samtidigt tyder på att utdelningen kan ha skett vid en särskilt planerad ceremoni. Den dag som förslaget om medaljer lämnades in till Kungliga Patriotiska Sällskapet, visade sig även vara Elsa Björks, Edvard Cederlunds hustrus, 50-årsdag. Det är därför inte osannolikt att medaljutdelningen samordnades med födelsedagen, i enlighet med dåtidens sed att koppla utmärkelser till festliga tillfällen. Ceremonin kan ha ägt rum i kyrkan, men med tanke på sammanhanget framstår herrgården och födelsedagsfirandet som ett mer sannolikt alternativ.⁵¹

På Oscar Welanders hedersdiplom från Kungliga Patriotiska Sällskapet, daterat den 15 september 1920, står det att han erhållit en »medalj i guld med inskrift och sinnesbilder, att i gult och grönt band å bröstet bäras såsom belöning för långvarig trogen tjänst«. På medaljen avbildades dåvarande kung Gustaf V. Detta hedersbevis var sannolikt en central del av ceremonin i samband med utdelningen.

Bild 30. Brandalsund. Foto ur Welanders privata samling. Fotograf, okänd.

50 Kungliga Patriotiska Sällskapets medaljer 2026.

51 Jonshult 2019, s. 213–220.

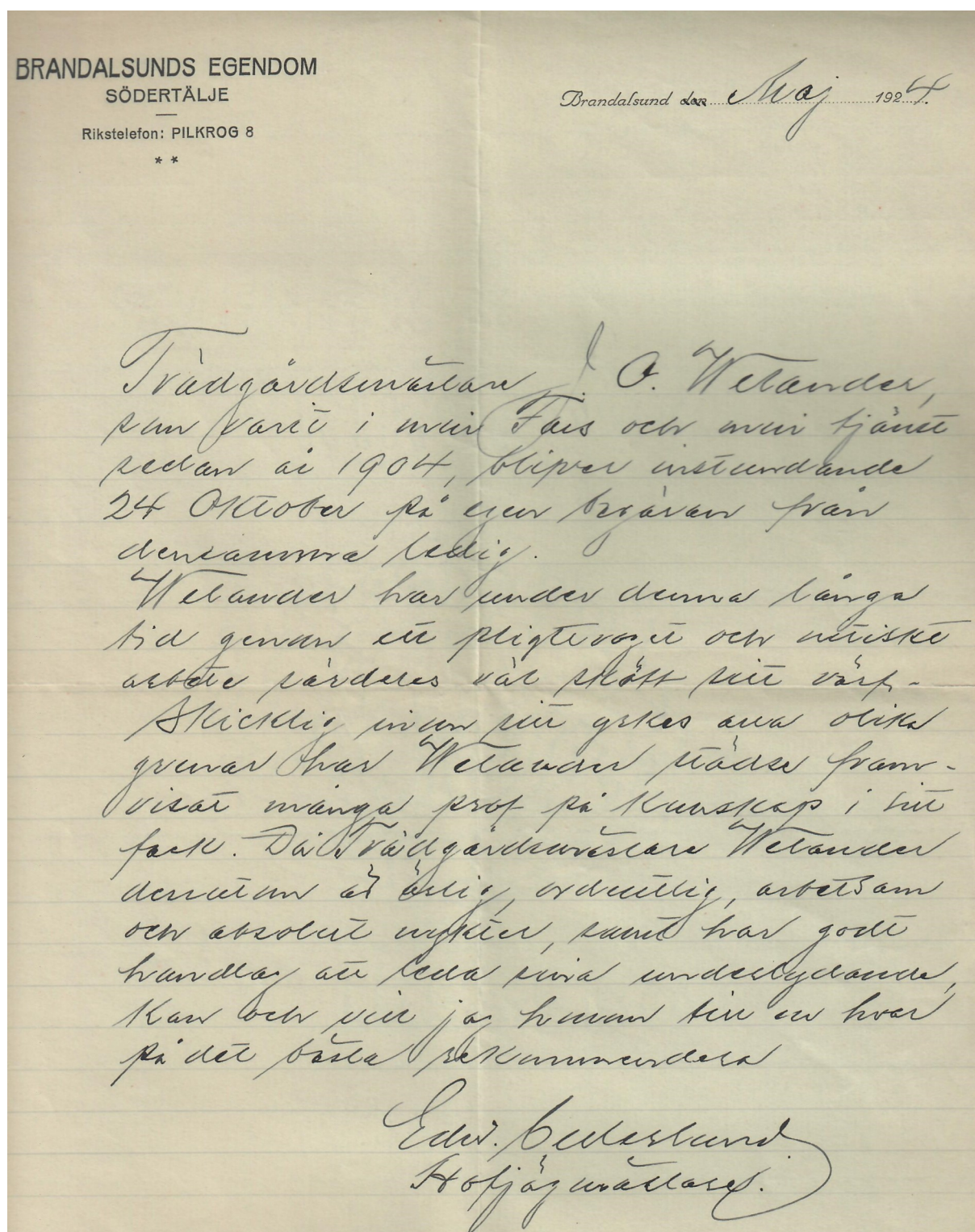

Bild 31. Betyg från Cederlund. Foto ur Welanders privata samling.

När Oscar Welander avslutade sin tjänst hos Cederlunds hade han varit i familjens tjänst i två decennier. Edvard Cederlund gav Oscar goda vitsord och betyget beskriver att han ansågs vara mycket yrkesskicklig och att han hade goda kunskaper inom trädgårdens alla olika områden samt att han hade en god förmåga att handla sina underordnade. Genom intyget får vi även veta att Oscar var nykter och att han helt avhöll sig från rusdrycker, vilket må ha varit en uppskattad egenskap hos arbetsgivaren.

Den tjugoåriga anställningen, tillsammans med Cederlunds goda vitsord, tyder på att relationen mellan arbetsgivaren och Oscar Welander var god. Familjen Welander stannade på Brandalsund i åtta år.⁵²

Bild 32. Gerd Cederlund (1903) och trädgårdsmästarens barn Dagmar (1902), Margit (1904) och Eric Welander (1911). Foto ur Welanders privata samling.

Bilden ovan (BILD 32) är från ett fotoalbum, vilket var en gåva år 1931, från grosshandlarens dotter Gerd Cederlund till trädgårdsmästarens döttrar Dagmar och Margit Welander. Detta år ingick Gerd äktenskap med Wolmar Wrangel af Lindeberg och blev därmed titulerad friherrinna. Det hade då gått tio år sedan Dagmar Welander hade flyttat hemifrån och sju år sedan Margit Welander hade flyttat från Brandalsund.⁵³ Vi kan även notera att huset i bakgrunden uppges i undertexten av fotografiet. »På berget nedanför lekstugan, Gerd, Eric, Dagmar o Margit. Flickornas stuga«.

I en bevarad almanacka efter trädgårdsmästardottern Margit Welander finns en notering den 4 april år 1943, »Gerd död«. Kanske de fortfarande hade kontakt eller så hade hon läst om det i dagspressen, men det hade uppmärksammats av Margit.

Oscar Welanders handelsträdgård

Efter 20 års tjänstgöring hos Cederlunds flyttade Oscar Welander med familjen till Gröndal hösten 1924, för att starta en egen handelsträdgård.⁵⁴ Han var bosatt på egendomen Gröndal, som enligt försättssidan i mantalsboken avsåg Narvaroten, Oskars församling, Stockholms stad.⁵⁵ I övrigt finns inte mycket information att inhämta om Gröndal, då Oskars församling vid tiden inte var begåvat med några husförhörlängder. Vi kan fastställa gården och var den var belägen via ortnamnsregistret.⁵⁶ Med tanke på att det var Oskars församling under Narvaroten, för det oss till Villa Gröndal på Kungliga Djurgården i Stockholm och skalden Gustaf Frödings sista hem. Skalden var dock aldrig mantalsskriven här, trots att han vistades här sina sista år. Han var skriven hos släktingar i Uppsala Domkyrkoförsamling.⁵⁷ Mantalsboken för Villa Gröndal avser endast denna egendom under perioden 1891–1926, men trots tidsomfånget så innehåller den bara några få enstaka sidor. Här kan vi se att Oscar Welander efterträdde trädgårdsmästare Malkolm Teodor Johansson och att Oscar

52 Ytterjärna kyrkoarkiv AIIa:6, uppslag 19.

53 Ytterjärna kyrkoarkiv AIIa:5, uppslag 21.

54 Oscar kyrkoarkiv BI:19, uppslag 258.

55 Överståthållarämbetet, Skatteverket, Rotemännens arkiv, Rote 20 Narvaroten DIa:523, s.4a.

56 Ortnamnsregistret 2025, »Gröndal«.

57 Uppsala domkyrkoförsamling AIIaa:20, uppslag 2354.

arrenderade gården. Här hade han en anställd, Axel Birger Hellgren som trädgårdsbiträde. Hellgren hade tidigare varit trädgårdselev hos Welanders på Brandalsund.

Efter 1925 var det näst intill bara familjen Welanders som var kvar på Villa Gröndal, förutom fru Karin Hedblom. Året efter avvecklades Rotemansinstitutionen. Samma år som Welanders lämnade Gröndal sålde efterträdarna ett växthus. Annonserna var undertecknade med ett telefonnummer och Oscar Welanders kunde uteslutas som säljare. I den så kallade Röda boken, Telefon- och adresskalender för Stockholm 1930 avslöjas nämligen att telefonnumret till Oscar Welanders var ett annat.⁵⁸

Bild 33. Villa Gröndal. Tavla av Erik Ekroth, ägare Welanders.

Djurgården	
Godthem.	
Godthem Rest.	73114 N 5722
Lindahl Gotfr. Dir.	73114
Gröna Lunds Tivoli se Allm.	
gr. 3.	
Gröndal.	
Hedblom Karin Fru.	Ö 4749
Welanders J O Hand. trädg.m.	72556
Hasselbacken.	
Andersson Karl Wict. Bank-	
vaktm. Grindstugan	Ö 2714
Hasselbacken Rest. Beställn.	73062
- Kont. o. vän. 1 tr.	74945
- Kassen o. vän. 2 tr.	73067
- Vin- lagerkäll. o. kök	72075
- Linnerum o. husfrun	74012
Lamm Er. Bankdir. Villa Has-	
selbacken	Ö 6340 Ö 9090

Bild 34. Röda Boken 1930. Källa: Se fotnot 58.

58 Röda boken 1927–1996, årgång 1930, spalt 289.

Från Kungliga Djurgården gick flytten vidare den 25 november 1930 till Nacka kommun.⁵⁹ Här drev han en handelsträdgård på Drevinge, Östervik nummer 1, med postadress Saltsjö-Duvnäs, Nacka.⁶⁰ Enligt Befolkningsregistret arrenderade makarna ett hus på gården som ägdes av grosshandlare E Rubensson i Stockholm.⁶¹ Östervik handelsträdgård var belägen alldeles intill station Östervik på Saltsjöbanans linje. Handelsträdgården bestod av ett växthus om 140 kvadratmeter och 100 bänkfönster om 150 kvadratmeter. På friland odlades jordgubbar och snittblommor, under glas odlades tomater och olika grönsaker. Det fanns även ett 20-tal fruktträd på Österviks handelsträdgård. Handelsträdgården hade fokus på hem- och torgförsäljning. Initialt de första åren var sonen Eric behjälplig som trädgårdselev, men handelsträdgården kom senare att även sysselsätta säsongsarbetare. Antagligen transporterades snittblommor och grönsakslådor på Saltsjöbanan, från Österviks station till Slussen i Stockholm, för att sedan dras på en kärra till Kornhamnstorg i Gamla Stan, Stockholm.

Bild 35. Oscar Welanders torgförsäljning på Kornhamnstorg i Stockholm. Foto ur Welanders privata samling.

Oscar Welander var aktiv och verksam som trädgårdsmästare i alla fall fram till 1940.⁶² Det är inte otänkbart att han var verksam ännu längre, men uppgifter från folkbokföringen kan inte bekräfta det. Nyare volymer av Nacka församlingsböcker har ännu inte digitaliserats, sannolikt på grund av sekretess, då den även innehåller uppgifter från modernare tid.

När han var 77 år gammal var han titulerad som före detta trädgårdsmästare enligt befolkningsregistret. Detta år var det exakt 50 år sedan han gjorde sin anteckning och uttryckte glädje över livet och sin nyfikenhet på framtiden. Nu visste han vad livet gett honom och att han fick följa sin dröm och passion för yrket och att han blev en respekterad och uppskattad trädgårdsmästare.

Oscar Welander blev 81 år gammal och hans hustru Amalia 85 år. Oscar och Amalia Welander vilar på Nacka kyrkogård.

⁵⁹ Oscars kyrkoarkiv BII:39, uppslag 151.

⁶⁰ Nacka kyrkoarkiv AIIa:30, uppslag 1723.

⁶¹ Statistiska Centralbyrån (SCB) – samlingspost, 11 Församlingsbokutdrag HAAA:28, uppslag 134.

⁶² Statistiska Centralbyrån (SCB) – samlingspost, 13 Församlingsbokutdrag HAAA:103, uppslag 110.

Bild 36. Gravstenen på Nacka kyrkogård, Nacka kommun. Foto ur Welanders privata samling.

Slutkommentarer

Vi kan se att det i husförhörslängderna i slutet av 1800-talet fanns både trädgårdsdrängar och trädgårdselever upptagna. Som synes i lärlingsintygen från år 1893, 1896 och 1898, så skrev arrendator Lind, trädgårdsmästare Berggren och trädgårdsmästare Boberg alla, trädgårdselev. Oscar titulerades kontinuerligt av prästerna som trädgårdsdräng i husförhörslängderna, men han var snarare en anställd trädgårdselev än en dräng i traditionell bemärkelse. Det väcker frågan om titeln trädgårdsdräng främst användes inom kyrkobokföringen, medan trädgårdselev användes inom yrket. Vi kan även se att en ny titel som trädgårdsbiträde dök upp.

Av in- och utflyttningslängderna kan vi konstatera att flyttningarna skedde tidigt på våren alternativt sen höst och var förmodligen anpassade till planering och frösådd på våren och efter skördetiden om hösten. Handlingarna ger bekräftelse på att Oscar Welander ofta gavs större ansvarsområden som anställd trädgårdselev samt att han blev en yrkesskicklig och respekterad trädgårdsmästare.

Oscar Welander tjänstgjorde sammanlagt på minst sju historiska slott och herrgårdar fram till dess att han började driva en egen handelsträdgård när han var i 50 års ålder. Vi kan

konstatera att han var helnykterist samt att han hade en stilistisk ådra och en noggrannhet som bara en kreatör kan ha. Sammanfattningsvis kan vi slå fast att Oscar Welander var livsbejakande, positiv, estet och en vän av ordning.

Som släktforskare är man ofta intresserad över hur levnadsförhållandena var vid olika tidsepoker. Inger Olausson anger i sin doktorsavhandling *En blomstrande marknad* att trädgårdsmästarna ofta hade en nära kontakt med ägarfamiljen.⁶³ Trädgårdsmästarna tillhörde mellanskiktet och vi kan notera, att trots uppenbara klasskillnader och skilda sociala förutsättningar, knöts vänskapsband mellan Cederlunds och Welanders döttrar och att de övervann rådande samhällsnormer. Att i alla fall dottern Margit Welander möjligen hade någon form av kontakt med friherrinnan Gerd Cederlund innan hennes död 1943.

Digital samman – ställning och bevarandet av ett fotografiskt livsmaterial

En digital reproduktion av analog dokumentation, i kombination med tidigare digitaliserade fotografier, möjliggjorde en sammanställning som visualiserade en del av trädgårdsmästarens liv och hans yrkesbana. Enskilda bilder och handlingar kunde relateras till varandra och därigenom ge både ett historiskt och yrkesmässigt sammanhang.

Digitalisering och sammanställning utgör samtidigt en grund för långsiktigt bevarande. Institutionellt organiserad arkiv- och museiverksamhet, erbjuder därför avsevärt starkare garantier för långsiktig molnbaserad lagring, genom etablerade rutiner för till exempel säkerhetskopiering och förvaltning över tid. I Sverige finns flera lokala och nationella initiativ av detta, bland annat DIBIS bildarkiv, som arbetar ideellt i samverkan med Hälsinglands museum och den nationella plattformen Digitalt Museum. Ett annat exempel är Rötter – Porträttfynd, inom Sveriges Släktforskarförbund, som även tar emot oidentifierade porträtt med uppgifter om fotograf, i syfte att möjliggöra framtida identifiering. Därtill kan museer fungera som mottagare av privata fotografiska samlingar och dokument som de bedömer har ett kulturhistoriskt värde.

Som ett alternativ till institutionella lösningar kan man digitalisera fotografier och dokument och sammanställa dem i exempelvis i släkt- eller lokalhistoriska arbeten. Här kan Eva Johanssons handbok, *Skriv för din släkt! vara inspiration*.⁶⁴ Denna typ av privat digitalisering saknar dock ofta de tekniska möjligheterna som krävs för ett långsiktigt bevarande. I vissa fall kan hembygdsföreningar utgöra ett alternativ. Erfarenhetsmässigt visade det sig också hur viktigt konsekventa källhänvisningar är. Avsaknad av sådan dokumentation leder till att omfattande arbetsinsatser i efterhand blir svåra att verifiera och är en annan viktig aspekt i samband med bevarandet.

Epilog

Men hur var det då med lönen – var det ett bra löneavtal som Welander ingick för 120 år sedan? I Olaussons nämnda avhandling anges att trädgårdsmästarna hade hög status och att de ofta räknades upp efter gårdens inspektor i räkenskapsböckerna samt att de i vissa fall hade en högre lön än honom.

Låt oss göra ett matematiskt experiment. Welanders faktiska lön var 70 kronor i månaden år 1904. I dagstidningarna får vi veta att år 1906 hade en byggnadsarbetare 42 öre per timme.⁶⁵ Utgår vi från en arbetstid i dagens mått mätt, det vill säga 40 timmars arbetsvecka, vilket ger en genomsnittlig arbetad tid om 173 arbetande timmar på en månad. Med en timlön på 42 öre, blir månadslönen 72 kronor och 66 öre. Byggnadssnickaren hade därmed högre lön än trädgårdsmästaren. Det är dock osannolikt att de endast arbetade 40 timmar i veckan, men det ger i alla fall någon form av jämförelse av månadslönerna. Ju fler timmar byggnadssnickaren arbetade ju högre lön fick han. Om trädgårdsmästaren arbetade fler timmar hade han fortfarande samma månadslön.

Beaktar man det sparande som sattes in till Welanders på Sparbanken om 6,25 kronor per månad, så hade trädgårdsmästaren högre lön (Welanders lön 76 kronor 25 öre). Och hur sätter man ett pris på det som betalades ut i naturaförmåner i form av potatis, mjölk och fria grönsaker? Bara 3 à 4 tunnor potatis bör ha gett familjen dess årsförbrukning.

63 Olausson 2014.

64 Johansson 2024.

65 Arbetet 1887–1995, den 20 februari 1906, s. 2.

Potatispriserna varierade beroende på hur riklig skörden hade varit och varierade från 3 till 10 kronor per tunna.⁶⁶ Om familjen erhöll fyra tunnor potatis, med ett medianpris på 6,50 kronor per tunna, ger det 26 kronor per år och 2,15 kronor per månad (Welanders lön 78 kronor 40 öre).

Mjölkspriset låg på 12 öre per liter 1906 enligt en artikel i Stockholmstidningen.⁶⁷ Familjen erhöll en kanna mjölk om dagen, vilket bör vara 2,5 liter i en äldre måttenhet, vilket ger 30 öre per kanna. Beräknat årets 365 dagar $\times$ 0,3 = 109,5 per år = 9,12 kronor per månad (Welanders lön 87 kronor och 50 öre per månad).

Det visade sig vara en svår uppgift att sätta pris på de fria grönsakerna från både växthus och friland då det inte har gått att finna prisuppgifter fullt ut överensstämmande med vad som kan odlas i växthus respektive på friland. Det har inte heller gått att finna någon säker uppgift om hur mycket en familj om fem personer förbrukade per månad. Vi gör ändå en uppskattning motsvarande potatisens medianpris (Welanders lön 89 kronor 65 öre).

Vad var det värt för Welanders per månad att bo ute på en liten ö, i en tjänstebostad och inte behöva betala någon hyra? Livsmedels- och bostadspriser i Sverige under åren 1910–1912 kan utgöra ett underlag till en uppskattning över hyreskostnaderna av bostäder.⁶⁸ Om Welanders hade valt att hyra två rum och kök i Stockholm år 1910, hade de behövt betala 524 kronor per år, det vill säga 43 kronor och 65 per månad (Welanders lön 133 kronor 30 öre per månad). Hade familjen istället valt att bo i östra Sverige hade de klarat sig med en månadskostnad om 235 kronor per år, 19 kronor och 58 öre per månad (Welanders lön 109 kronor och 23 öre).

Vi kan konstatera att familjen Welanders levde ett gott och hälsosamt liv och att resultatet är i linje med doktor Inger Olaussons uppgifter om trädgårdsmästarnas lönestatus, även om prisuppgifterna som använts i experimentet härrör från åren 1904–1910.

Käll- och litteraturförteckning

Otryckta källor

Centrum för Näringslivshistoria

Brandförsäkringsverkets stiftelse för bebyggelsehistorisk forskning
Brandförsäkringsverkets arkiv

Riksarkivet i Stockholm/Täby

Statistiska Centralbyrån (SCB) – samlingspost (SE/RA/420401)

11 1930 års folkräkning 1921–1930
H1AAA:28 Församlingsbokutdrag (1930)

13 1940 års folkräkning 1931–1940
H1AAA:104 Församlingsbokutdrag (1940)

19 Jordbruksstatistiska avdelningen 1874–1961

H2AAA:132 Lokalundersökningar. Primärmaterial: ordinarie blanketter, 1920, Län: B–C

Riksarkivet i Täby, Krigsarkivet

Krigsarkivet, inskrivnings- och rullföringsområden (SE/KrA/0473/A/27/01:Ö/D 1)

Riksarkivet i Uppsala

Floda kyrkoarkiv (SE/ULA/10258)

EI:4 Lysnings- och vigselbok 1895–1912

Kolbäck kyrkoarkiv (SE/ULA/10531)

C:6 Födelse- och dopböcker 1856–1874

Rytterne kyrkoarkiv (SE/ULA/11280)

AIc:4 Husförhörlängd 1881–1891

D 1:1 Längder över nattvardsungdom 1876–1981

AIc:5 Husförhörlängd 1891–1896

Söderfors kyrkoarkiv (SE/ULA/11524)

AIa:1a Husförhörlängder 1900–1915

C:10 Födelse - Dobbok 1895–1910

Uppsala domkyrkoförsamling (SE/ULA/11632)

66 Stockholmstidningen 1899–1966, den 8 februari 1906, s. 5.

67 Stockholmstidningen 1899–1966, den 29 september 1906, s. 6.

68 Socialstyrelsen 1914, s. 31.

AI1aa:20 Församlingsbok 1904–1923
Vendel kyrkoarkiv (SE/ULA/11683)
AI:20a Husförhörslängd 1891–1896

Stockholms stadsarkiv

Eds kyrkoarkiv (SE/SSA/1497)
AI:27 husförhörslängder 1885–1896
Jakobs kyrkoarkiv (SE/SSA/6009)
BI:2 Inflyttningslängder 1909–1910
Katarina kyrkoarkiv (SE/SSA/0009)
BI:45 Inflyttningslängder 1898
BII:24 Utflyttningslängder 1900–1901
Lovö Kyrkoarkiv (SE/SSA/1532)
AI:25 Husförhörslängder 1891–1897
AIIa:1a Församlingsböcker 1898–1909
Nacka kyrkoarkiv (SE/SSA/1542)
AIIa:30 Församlingsböcker 1926–1930
Norrunda kyrkoarkiv (SE/SSA/1543)
AI:15 Husförhörslängder 1891–1895
Oscars kyrkoarkiv (SE/SSA/6025)
BI:19 Inflyttningslängd 1924
BII:39 Utflyttningslängd 1930
Pro Patria kyrkoarkiv (SE/SSA/0078)
C 2 Födelse- och dopböcker 1899–1910
C 3 Födelse- och dopböcker 1811–1920
Svea livgardes kyrkoarkiv (SE/SSA/0005E)
AII:1, Församlingsböcker 1899–1927
Ytterjärna kyrkoarkiv (SE/SSA/1591)
AIIa:5 Församlingsbok 1916–1921
AIIa:6 Församlingsbok 1922–1931.
Östra Ryds kyrkoarkiv (SE/SSA/1597)
C:8 Födelse-dopbok 1895–1926
AIIa:1 Husförhörslängd 1896–1905
Överståthållarämbetet för uppbördsärenden. Kamrerarexpeditionen (SE/SSA/0031/06)
G1BA:98:31 Mantalslängder 1899
Överståthållarämbetet, Skatteverket, Rotemännens arkiv (SE/SSA/0032/03)
Rote 11 Artilleriroten 1878-01-01–1926-06-30
DIa:435 Mantalsböcker, Häfte 11614
Rote 14 Stadsgårdsroten 1878-01-01–1926-06-30
DIa:406 Mantalsböcker, Häfte 141700.
Rote 20 Narvaroten 1891-01-01–1926-06-30
DIa:523 Mantalsböcker (rotehäften), Häfte 19394
DIa:621 Mantalsböcker (rotehäften), Häfte 19494

Welanders privata samling

Fotografier, intyg med mera

Tryckta källor och litteratur

Amnå Erik, redaktör, 2016, *För det allmänna bästa: ett kungligt sällskap mellan stat och marknad under 250 år: Kungl. sällskapet Pro Patria 1766–2016*, ISBN 9789173537803, LIBRIS-ID 17049432.

Arbetet, 1887–1995, Nya Arbetet AB, ISSN 1402-7933, LIBRIS-ID 1865536.

Dagen, 1896–1915, LIBRIS-ID 2628145.

Dagens Nyheter, 1864–, AB Dagens Nyheter, ISSN 1101-2447, LIBRIS-ID 8224221.

Erfors Eric, 2018, *Storholmen: 59°39'N 18°13'E*, books@erfors.com, ISBN 9789163974199, LIBRIS-ID 2bkvfhbo
bvn20vj.

Johansson Eva, 2024, *Skriv för din släkt! handbok för dig som vill skriva din släktberättelse*, Sveriges släktforskarförbunds skriftserie 8, Sveriges släktforskarförbund, ISBN 9789189310209, LIBRIS-ID 3mqn8pqw193
qor9d.

Jonshult Bengt Gustaf, 2019, *Kungl. Patriotiska sällskapets medaljer och hedersbelöningar*, Kungl. Patriotiska sällskapet, ISBN 9789163708008, LIBRIS-ID 6jsx4lob4z4r305h.

Olausson Inger, 2014, *En blomstrande marknad. Handelsträdgårdar i Sverige 1900–1950*, Acta Universitatis agriculturae Sueciae 2014:27, Sveriges lantbruksuniversitet, ISSN 1652-688, ISBN 9789157680020, LIBRIS-ID 16422080.

Röda boken, 1927–1996, *Röda boken: adress- och telefonkalender för Stockholm med förorter*, ISSN 1101-8755, LIBRIS-ID 8215530.

Sandberg Torsten, 2016, »För det allmänna bästa: ett kungligt sällskap mellan stat och marknad under 250 år: Kungl. sällskapet Pro Patria 1766–2016«, *Populär historia* 2016:11, s. 13–14.

SBL, 1918–, *Svenskt biografiskt lexikon*, Svenskt biografiskt lexikon, LIBRIS-ID 8200870.

Socialstyrelsen, 1914, *Livsmedels- och bostadspriser i Sverige under åren 1910–1912*, LIBRIS-ID 16540325.

Stockholmsstidningen, 1899–1966, LIBRIS-ID 2812922.

Svenska Dagbladet, 1884–, Hb Svenska dagbladets AB & Co, ISSN 1101-2412, LIBRIS-ID 1767385.

Uppsala nya tidning, 1890–, Uppsala nya tidning, ISSN 1104-0173, LIBRIS-ID 4112798.

Upsala, 1845-1958, LIBRIS-ID 2534858.

Thulin Johan Albert & Eric Lind, 1939–1940, *Svenska trädgårdar*, LIBRIS-ID 78107.

Internetresurser

Bohusläns museum, 2025, *Enligt fotografens noteringar: "Slottet från trädgården."* Plats: Drottningholm, Stockholm Datum: 28 Juni 1897 Tid: Kl 6.25 e.m. Ljus: Solsken Bländare: No 2 Objektiv: Svenska Expres..., URL <https://digitaltmuseum.se/011014436718/enligt-fotografens-noteringar-slottet-fran-tradgarden-plats-drottningholm>, lästes den 21 september 2025.

Högman Hans, 2025, *Inskrivningsområden/Kompaniområden 1886–1901*, URL <https://hhogman.se/ko-1886-1901.htm>, lästes den 17 augusti 2025.

Kungliga Patriotiska Sällskapets medaljer, 2026, »Velanders, Joh. Oscar«, URL https://sok.riksarkivet.se/kungliga-patriotiska-sallskapets-medaljer/?Efternamn=welanders&page=4&postid=Patriotiska_9404&tab=post#tab, lästes den 29 juli 2026.

Ortnamnsregistret, 2025, *Ortnamnsregistret*, Institutet för språk och folkminnen, URL <https://www.isof.se/namn/ortnamn/vara-ortnamnssamlingar/ortnamnsregistret>, lästes den 1 december 2025.

Riksantikvarieämbetet, 2025, *Brandalsund (AB 7)*, URL <https://ext-geoportal.lansstyrelsen.se/arcgis/apps/storymaps/stories/76e1039abc7d49bca059decb177f6aef>, lästes 17 augusti 2025.

Sjöhistoriska museet, 2025, *Fo60732A*, URL <https://digitaltmuseum.se/021015773580/fo60732a>, lästes 10 september 2025.

Stadsmuseet i Stockholm, 2025, *Hörnet Hammarbygatan - Götgatan 107. (Hammarbygatan bytte namn till Bohusgatan 1926)*, URL https://digitalastadsmuseet.stockholm.se/fotoweb/archives/5021-Historiska-fotografier/Skiss/E_29967_o_oS.jpg.info#c=%2Ffotoweb%2Farchives%2F5021-Historiska-fotografier%2F%3Fq%3D%2520E%252029967%2520Stadsmuseet%2520i%2520Stockholm, lästes den 12 augusti 2025.

Statens fastighetsverk, 2025, *Drottningholm norr om Ekerövägen*, <https://www.sfv.se/vara-fastigheter/sverige/stockholms-lan/slottparkerkungsgardar/drottningholm/drottning-holms-byggnader-norr-om-ekerovagen>, lästes den 24 augusti 2025.

Stiftelsen Upplandsmuseet, 2025a, *Orangeri och spegeldamm vid Örbyhus slott, Vendels socken*, Uppland , URL <https://digitaltmuseum.se/011014012365/orangeri-och-spegeldamm-vid-orbyhus-slott-vendels-socken-uppland-2000>, hämtad den 18 september 2025.

Stiftelsen Upplandsmuseet, 2025b, *Herrgården i Söderfors bruk, Uppland 1948*, Uppland , URL <https://digitaltmuseum.se/011013992246/herrgarden-i-soderfors-bruk-uppland-1948>, hämtad den 24 augusti 2025.

Stockholms Gartnersällskap, 2025, *Historia*, URL <https://gartnersallskapet.se/historia/>, lästes den 30 augusti 2025.

Stockholmskällan, 2025a, *Kungsträdgården på 1890-talet, med slottet i bakgrunden*, URL <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/18559>, lästes den 4 oktober 2025.

Stockholmskällan, 2025b, *Stadens trädgård vid Götgatan österut*, URL <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/5271>, lästes den 12 augusti 2025.

Stockholmskällan, 2025c, *Stadens Trädgård vid Skanstull*, URL <https://stockholmskallan.stockholm.se/post/5567>, lästes den 11 augusti 2025.

Wiki-bidragsgivare, 2026, *Hötorgshallen*, URL <https://sv.wikipedia.org/w/index.php?title=H%C3%B6torgshallen&oldid=55033469>, lästes den 3 augusti 2026.